

О.Г. Танцюра, Київ

аспірант

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Зроблено спробу розкрити передумови для формування політики пам'яті, як інтерпретації визначених подій історії єврейського народу - таких, як Голокост, міф про Масаду та арабо-ізраїльські конфлікти.

Ключові слова: *Держава Ізраїль, політика пам'яті, Голокост.*

An attempt was made to reveal the preconditions for the formation of a policy of memory as an interpretation of certain events in the history of the Jewish people - such as the Holocaust, the Masada's myth and Arab-Israeli conflicts.

Key words: *State of Israel, memory policy, Holocaust.*

Політика пам'яті, за визначенням російського історика Олексія Міллера, це комплекс прийомів та методів, за допомогою яких владні політичні сили, використовуючи фінансові та адміністративні ресурси, держави прагнуть встановити визначену інтерпретацію історичних подій домінуючою над іншими. У післявоєнний час інтерпретація подій була особливо важливою – необхідно було відповісти на питання: хто винен, скільки загиблих та тих, хто вижив, який народ постраждав найбільше упродовж 1939–1945 рр. тощо. Величезних втрат зазнали народи, які так чи інакше брали участь у бойових діях – серед них більшість склали народи СРСР – близько 26,6 млн. загиблих. Серед народів, які зазнали найбільших втрат на території Радянського Союзу, більшість склали росіяни, українці, білоруси, татари та євреї. За національною ознакою таким народом стали євреї.

Метою цього дослідження буде аналіз та розкриття передумов для формування політики пам'яті, як інтерпретації визначених подій історії єврейського народу – таких, як Голокост, міф про Масаду, арабо-ізраїльські конфлікти.

Основний пласт досліджень політики пам'яті Держави Ізраїль сягає у 80-х рр. ХХ ст. У післявоєнний час, коли політика пам'яті ще формувалася, дослідження не проводилися. Варто виділити декілька ізраїльських істориків, які займалися цим питанням. У праці Рональда Цвейга «Політика коммеморації» аналізується, яким чином політика пам'яті реалізується в Ізраїлі. Він акцентує увагу на особливостях коммеморації трагічних подій, однак приділяє недостатньо уваги її передумовам [1]. Яков Зерубавель, ізраїльський історик, у своїй праці «Смерть пам'яті і пам'ять смерті: Масада і Голокост як історичні метафори» зробив одне із найгрунтовніших досліджень політики пам'яті, дослідивши ключові події історії єврейського народу [2]. Далія Офер у статті «Сила пам'яті: Коммеморація Голокосту у першу декаду Ізраїлю» аналізує пам'ять про Голокост, як необхідну складову загальнонаціональної пам'яті, однак не зосереджується на інших історичних наративах [3].

Голокост став частиною світової історії та окремо історії єврейського народу. Він був безпрецедентним явищем, яке вимагало пояснення, пошуку винних та покарання. Після того, як на світовій

мапі з'являється новостворена Держава Ізраїль, питання Голокосту стає загальнодержавним. Варто зазначити, що Голокост не є єдиною національною трагедією для єврейського народу. Трагедія Масада (від івр. «мецада» – фортеця) за емоційною та історичною насиченістю є майже рівноцінною Голокосту.

Під час Іудейської війни 66-73 рр. Масада була останньою фортецею, що чинила опір римлянам. Після падіння Другого Храму у 70 р. тут оселилися сікарії – радикальні євреї, що воювали з римськими легіонами. У 72 р., коли римляни пішли у наступ з метою вибити сікаріїв з фортеці, її мешканці героїчно загинули – чоловіки вбили жінок і дітей та стрибнули з 400 метрової скелі. Ця подія в історії єврейського народу стала своєрідним актом героїзму. Сікарії, як представники народу Ізраїлю стали героями і загалом єврейський народ характеризувався як такий, що героїчно протистояв ворогам.

Упродовж майже тисячоліття концепт героїзму був замінений концептом жертви. У перші повоєнні роки єврейський народ перетворився із героїв на жертву. Варто зауважити, що цьому сприяли не лише події 1939–1945 рр., а й події світової історії, що так чи інакше згадували євреїв як національну меншину, яка зазнавала утисків – це і вигнання, і погроми, і «хмельниччина». Постановка єврейського питання, як питання про народ, що зазнав найбільших утисків упродовж Другої Світової війни, допомогло останнім вперше з 70-го р. нашої ери отримати власну територію та державу. Нова держава, яка, як вже було згадано, частково постала на ідеї єврейського народу як жертви Голокосту, взяла курс на увічнення жертв цієї трагедії у національній пам'яті.

Як зазначає ізраїльська дослідниця Голокосту Ганна Яблонька, пам'ять про Голокост може бути розділена на три періоди відповідно до значущих подій та спогадів тих, хто вижив [4, р.2]. Перший – 1945-1947 рр. пов'язується з Нюрнберзьким процесом, де визнається факт Голокосту. Другий (1948-1959 рр.) – період «судів Капо» та процесу Кастнера є часом покарання винних «функціонерів», де жертви карають своїх катів. Процес над Кастнером також вирізняється тим, що він відбувався у політичному вимірі. Рудольф Кастнер був членом сіоністської партії Угорщини, що в подальшому дозволило противникам сіонізму критикувати цей політичний рух, що від

початку заснування держави знаходився при владі. Третій період (1960-1967 рр.) – так звана «золота ера» Ізраїлю – це справа Ейхмана, де Ізраїлем остаточно «приватизується» Голокост, як національна трагедія. Логічним завершенням цього періоду є кінець Шестиденної війни та остаточно встановлення суверенної держави.

Це лише одна із багатьох класифікацій того, яким чином пам'ять про трагічні події 1939-1945 рр. трансформується у загальнонаціональний наратив, проникаючи до усіх державних сфер та проklamуючи статус держави та її політичний курс. Але трагедія єврейського народу у Другій світовій війні не була єдиною, що мала вагоме політичне значення. Історію Держави Ізраїль можна також умовно розділити на такі періоди: античність, вигнання, повернення і «нову історію».

Дебати щодо «нової історії», як пише дослідниця Ліза Стромбом, були зосереджені на інтерпретації не стільки Голокосту, скільки подій 1948 р. – Війни за незалежність, або «Аль - нагба», як її називають араби [5, р.121]. Загальнонаціональний наратив, як інтерпретація історії (або «master narrative»), як зазначає Стромбом, формувався не лише на подіях 1948-го. Згадані раніше епохи: античність, вигнання і повернення логічно пов'язані з арабо-ізраїльськими конфліктами на початком становлення Держави Ізраїль. Наприклад, міф про Масаду був використаний для створення образу героїчного єврейського народу, що пережив вигнання та поневір'яння. Ці епохи є головними складовими наративу і створюють безперервний зв'язок між давнім минулим та легітимністю держави. Такий наратив завжди характеризує єврейський народ позитивно, звеличуючи його над іншими народами та відстоюючи його право на «особливість».

Варто згадати приватизацію Голокосту, як виключно злочину проти єврейства: Голокост був підтвердженням світової ненависті до євреїв. Тлумачення Голокосту є домінуючим у наративі, навіть за періоду універсалізму. Досвід Голокосту для єврейського народу був унікальним. Він став полюсом, навколо якого були зосереджені інші наративи. Голокост виправдовує жертви задля створення безпечного простору. Таким чином, трагедія народу стає виправданням подальшої мілітаризації держави задля забезпечення себе – єврейський

народ не може допустити ще одного вигнання. У популярному єврейському вірші, який проголошують під час Дня пам'яті загиблих у Війні за незалежність, ізраїльські солдати ототожнюються із срібною таріллю, на якій тримається Держава Ізраїль [5, р.124].

Отже, можна зробити висновок, що політика пам'яті Держави Ізраїль є величезним полем для інтерпретацій. Інтерпретуючи події історії свого народу, ізраїльська влада з самого початку створення держави будує окремі наративи, які пов'язані один із одним. Голокост, який вважається однією із найбільших трагедій єврейського народу, став ядром для створення «політики пам'яті задля пам'яті». Однак, не лише Голокост вплинув на формування політики пам'яті у її сучасному вигляді – героїчний наратив про Масаду і героїзм ізраїльських солдат у арабо-ізраїльських конфліктах на початку становлення держави відіграли величезну роль у формуванні образу загиблих та інтерпретації трагічних подій. Передумовами для формування політики пам'яті були також події, що стали своєрідними каталізаторами для зміни ставлення до пам'яті – це Нюрнберзький процес, «суди Капо» та загальновідома справа Ейхмана.

Використані джерела та література:

1. Zweig R. Politics of Commemoration // Jewish Social Studies. – Spring, 1987. – Vol. 49. – No. 2. – P. 155–166.
2. Зерубавель Я. Смерть памяти и память смерти: Масада и Холокост как исторические метафоры // История и коллективная память. Сборник статей по еврейской историографии. – М.: Мосты культуры, 2008. – С. 193–231.
3. The Strength of Remembrance: Commemorating the Holocaust during the First Decade of Israel / Ofer D. Jewish Social Studies, 6(2), new series, 24-55. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/4467575>.
4. The Development of Holocaust Consciousness in Israel: The Nuremberg, Kapos, Kastner, and Eichmann Trials / Yablonka H., Tlamim M. Israel Studies, 8(3), 1-24. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/30245616>.
5. Revisiting the Past. Israeli identity, thick recognition and conflict transformation / Strömbom, L.. Lund University. 1-271. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/revisiting-the-past-israeli-identity-thick-recognition-and-conflict-transformation\(a40a321b-9249-4fd4-af9e-00ae3e27a7cd\).html](http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/revisiting-the-past-israeli-identity-thick-recognition-and-conflict-transformation(a40a321b-9249-4fd4-af9e-00ae3e27a7cd).html).